

ВАЛЮТНА ПАНІКА, АЖІОТАЖ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

ДАНІЧ В. М., ШЕХОВЦОВА К. В.

УДК 336.748:658

Даніч В. М., Шеховцова К. В. Валютна паніка, ажіотаж та їх вплив на діяльність підприємств

У статті визначено та класифіковано вплив валютної паніки, ажіотажу, як лавиноподібних соціально-економічних процесів, на діяльність та управління підприємством. Валютний ажіотаж викликано наростанням стурбованості, очікуванням дестабілізації політичної та економічної системи, психологічним настроєм фізичних осіб і суб'єктів господарської діяльності. Ажіотажний попит на валюту має певну сезонність, періодичність, тому більшість громадян-підприємців виробили власну тактику поведінки. Оперативне управління підприємством в умовах даних процесів здебільшого залежить від видової приналежності, розмірів підприємства, інституційно-юридичної форми, організаційного, виробничого й ринкового характеру. У результаті роботи визначено основні характеристики виникнення та розвитку ажіотажних процесів на валютному ринку, а також їх вплив на діяльність підприємств. Визначено та класифіковано характерні реакції суб'єктів господарювання, пов'язані з прийняттям і реалізацією управлінських рішень, які зменшують ризик збитків від ажіотажу.

Ключові слова: лавиноподібні соціально-економічні процеси, управління підприємством, валютна паніка, ажіотаж.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 15.

Даніч Віталій Миколайович – доктор економічних наук, професор, кафедра менеджменту та економічної безпеки, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (кв. Молодіжний, 20а, Луганськ, 91034, Україна)

Шеховцова Катерина Валеріївна – аспірантка, кафедра менеджменту та економічної безпеки, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (кв. Молодіжний, 20а, Луганськ, 91034, Україна)

УДК 336.748:658

UDC 336.748:658

Даніч В. М., Шеховцова К. В. Валютная паника, ажиотаж и их влияние на деятельность предприятий

В статье определено и классифицировано влияние валютной паники, ажиотажа, как лавиноподобных социально-экономических процессов, на деятельность и управление предприятием. Валютный ажиотаж вызван нарастанием обеспокоенности, ожиданием дестабилизации политической и экономической системы, психологическим расположением духа физических лиц и субъектов хозяйственной деятельности. Ажиотажный спрос на валюту имеет определенную сезонность, периодичность, поэтому большинство граждан-предпринимателей выработали собственную тактику поведения. Оперативное управление предприятием в условиях данных процессов большей частью зависит от видовой принадлежности, размеров предприятия, институционально-юридической формы, организационного, производственного и рыночного характера. В результате работы определены основные характеристики возникновения и развития ажиотажных процессов на валютном рынке, а также их влияние на деятельность предприятий. Определены и классифицированы характерные реакции субъектов хозяйствования, связанные с принятием и реализацией управленческих решений, которые уменьшают риск ущерба от ажиотажа.

Ключевые слова: лавиноподобные социально-экономические процессы, управление предприятием, валютная паника, ажиотаж.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Библ.:** 15.

Даніч Віталій Николаевич – доктор экономических наук, профессор, кафедра менеджмента и экономической безопасности, Восточноукраинский национальный университет им. В. Даля (кв. Молодежный, 20а, Луганск, 91034, Украина)

Шеховцова Екатерина Валерьевна – аспирант, кафедра менеджмента и экономической безопасности, Восточноукраинский национальный университет им. В. Даля (кв. Молодежный, 20а, Луганск, 91034, Украина)

Danich V. N., Shekhovtsova Y. V. Currency Panic, Agiotage and their Influence on Company Activity

The article identifies and classifies influence of the currency panic and agiotage as avalanche-like socio-economic processes upon activity and management of a company. Currency agiotage is caused by growth of anxiety, expectation of destabilisation of political and economic systems, and psychological mood of physical persons and subjects of economic activity. Agiotage demand on currency has a certain seasonality and periodicity, that is why, the majority of citizens-entrepreneurs have developed their own tactics of behaviour. Operative management of a company under conditions of these processes mainly depends on typical belonging, company size, institutional and legal forms, organisational, production and market character. As a result, the article identifies main characteristics of appearance and development of agiotage processes in the currency market and also their influence upon company activity. The article identifies and classifies specific reactions of subjects that have to do with making and performing managerial decisions and reducing the risk of losses caused by agiotage.

Key words: avalanche-like socio-economic processes, company management, currency panic, agiotage.

Pic.: 2. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 15.

Danich Vitaliy N. – Doctor of Science (Economics), Professor, Department of Management and Economic Security, East-Ukrainian National University named after V. Dahl (kv. Molodizhnyy, 20a, 91034, Ukraine)

Shekhovtsova Yekaterina V. – Postgraduate Student, Department of Management and Economic Security, East-Ukrainian National University named after V. Dahl (kv. Molodizhnyy, 20a, 91034, Ukraine)

Соціально-економічні процеси у своїй основі є масовими. За певних обставин така масовість набуває лавиноподібного характеру, коли суб'єкти економічних стосунків (фізичні та юридичні особи) переймаються ажіотажом чи то навіть панікою. До паніки призводить характер взаємодії між суб'єктами, заснований на передачі деякого стану чи властивостей за механізмами зараження, наслідування або навіювання. Масовий характер такої передачі створює лавину, яка

охоплює все більше учасників, призводить до однотипних деструктивних дій, що в кінцевому результаті ведуть до погіршення економічного стану як самих учасників паніки, так і непричетних до неї осіб. Прикладом є валютна або банківська паніка, яка знецінює заощадження, призводить до їх втрати.

Подібні процеси детально розглянуті у роботах одного з авторів [1 – 4]. Зокрема, лавиноподібний соціально-економічний процес (АСЕП) визначається як про-

цес поширення деякої властивості або стану в середовищі суб'єктів соціально-економічних стосунків за соціально-психологічними механізмами зараження, наслідування, навіювання, що призводить до різкої зміни економічної ситуації або середовища (попиту, пропозиції, способів або прийомів господарювання) у певному сегменті ринку [1]. У наведених роботах [1 – 4] вивчено механізми виникнення та розвитку ЛСЕП, побудовано математичні та імітаційні моделі їх динаміки, визначено характерні особливості та параметри динаміки: часові проміжки наростання паніки, утримання на високому рівні та спаду, коефіцієнти зростання та спаду характерних величин (попиту, ціни на певний ресурс чи продукт тощо).

Разом з тим, особливості впливу ЛСЕП на діяльність суб'єктів господарювання вивчені недостатньо. Потребують більш глибокого, детального вивчення реакція керівних структур, менеджменту підприємства на загрозу або ж розвиток паніки, шаблони, стереотипи їхньої поведінки у подібних ситуаціях. Необхідне визначення змін об'єктивних показників діяльності підприємства внаслідок ЛСЕП. Слід додати, що лавиноподібні процеси можуть бути як деструктивними (у більшості випадків), так і конструктивними, деструктивними для одних і конструктивними для інших суб'єктів господарювання.

Мета пропонованої роботи – виявлення реакції, характерних типів (взірців, паттернів) поведінки суб'єктів господарювання в умовах валютної паніки (ажіотажу), визначення особливостей управління підприємствами в подібних обставинах.

Фактологічну базу дослідження становлять дані про діяльність підприємств Луганська в період валютного ажіотажу в серпні – вересні 2012 року.

Сплески валютних панік, ажіотажу є одними з проявів нестабільності соціально-економічного стану. Нагадаємо, що валютна паніка – це лавиноподібне збільшення попиту на іноземну валюту (грошову одиницю іншої держави, просто валюту) і, відповідно, збільшення пропозиції національної грошової одиниці (національної валюти), що призводить до різкого стрибка курсу першої та знецінення другої [3]. Валютному ажіотажу можна дати таке ж визначення з поправкою на меншу інтенсивність процесів (попиту, пропозиції, зміни курсу). Підсилюючись, ажіотаж переростає у паніку. Паніку, а також певною мірою ажіотаж, можна вважати стресовими ситуаціями в економіці держави чи регіону. Валютний ажіотаж подекуди створюється штучно, спекулятивним шляхом, але в більшості випадків причини є природними: політичними, соціально-економічними та психологічними. На думку авторів, причиною валютного ажіотажу вересня 2012 р. стали парламентські вибори, пов'язані з ними грошові витрати для збільшення електоральної підтримки, непевність стосовно подальшого політичного та економічного курсу, чутки про девальвацію національної валюти, спекулятивні очікування, психологічний настрій мас (залежить від попередніх подій та від сформованих паттернів поведінки). Директор Генерального департаменту грошово-кредитної політики НБУ Олена Щербакова пояснила падіння курсу гривні розширенням грошової ліквідності (виділення НБУ

довгострокового рефінансування [13] на суму 3,8 млрд грн), а не дефіцитом долара [14, с. 6]. Виходячи з даного пояснення та даних про збільшення попиту на валюту, побічно можна зробити висновок, що частина грошей, які були виділені НБУ на рефінансування комерційних банків, були використані банками на купівлю валюти. Довгостроковість цього інструменту не має відношення до зміни курсу валют, оскільки дата виділення рефінансування (31 серпня) слідує за початком ажіотажу. Більше того, така послідовність дій говорить про те, що ажіотаж захопив і самі банки.

Передвісниками ажіотажу, паніки є дисбаланс попиту та пропозиції валюти, знецінення національної грошової одиниці, напружені інфляційні очікування, валютні обмеження – заходи, спрямовані на обмеження операцій з валютою, золотом та іншими валютними цінностями, непродумані економічні заяви вищих посадових осіб, сезонність. На графіках (рис. 1, 2), у табл. 1 наведено динаміку курсу валют у 2011 – 2012 рр. і в серпні – вересні 2012 р. (валютний ажіотаж). З 29 серпня по 5 вересня курс продажу валюти зріс на 1,18% порівняно з 29 серпня, що стало результатом стурбованості та ажіотажного попиту на валюту серед масових суб'єктів господарювання (малих підприємств) і громадян. Ажіотаж підтримували повідомлення ЗМІ та дії банків (ліміти на видачу валюти, підвищення курсу, заяви про відсутність валюти та ін.) [5, 6, 11].

4 вересня 2012 р. на міжбанку до середини сесії торги фактично зупинилися у зв'язку з відсутністю пропозицій з продажу валюти, а були виставлені виключно заявки на її купівлю [10]. Деякі банки ввели ліміти на продаж валюти (ПУМБ, Альфа-банк, КредитДніпро). Така реакція банків виключає спекулятивний елемент у їх діях. Після втручання НБУ, зокрема проведення інспекційних перевірок і безвізного нагляду (вимога від банку копій документів, письмових пояснень) за діяльністю комерційних банків, застосування заходів впливу (письмове застереження), передбачених ст. 66 – 67 і ст. 73 закону про банківську діяльність [8], ситуація стабілізувалась. Курс долара з 6-го вересня почав падати.

Аналізуючи динаміку курсу, беручи до уваги форму графіка часового ряду [2], можна зробити висновок про відсутність спекулятивного компонента в попередньому підвищенні курсу та діагностувати ситуацію на ринку валюти в зазначений проміжок часу як класичний ажіотаж попиту. Така діагностика дає основу для пошуку та визначення реакції фізичних та юридичних осіб на ажіотаж. Слід зауважити, що визначення такої реакції ускладнюється наявністю подальшого зростаючого тренду курсу, який також впливав на суб'єктів, підсилюючи їх реакцію.

Підвищення курсу валюти є одним із індикаторів нестабільності економіки, на який реагують фізичні та юридичні особи. Законодавчо банкам дозволено торгувати валютою для власного прибутку в рамках звичайної господарської діяльності, здійснювати так звані арбітражні операції, тобто заробляти на коливаннях валютного курсу та продажу валюти під майбутні гарантії викупу. У законодавчо визначених межах банки самі визначають необхідність та обсяги продажу валюти [7, 8].

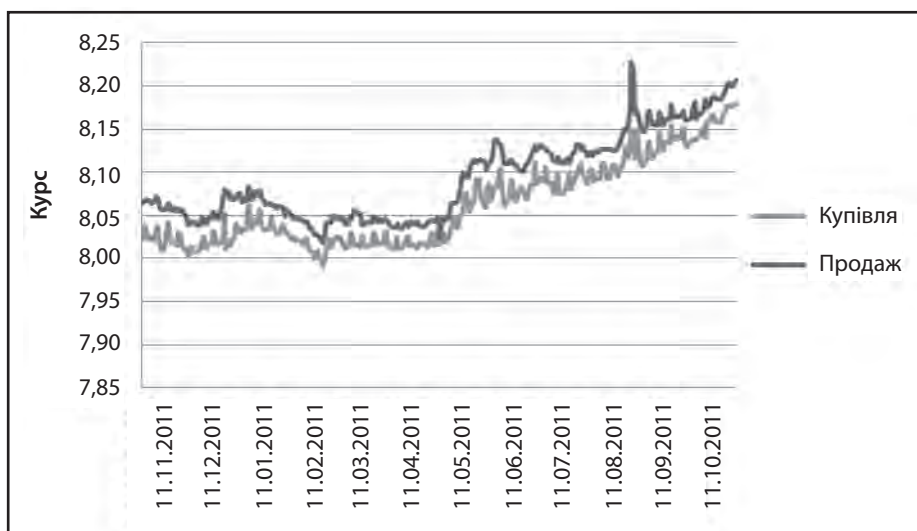

Рис. 1. Динаміка курсу валют у 2011 – 2012 рр.

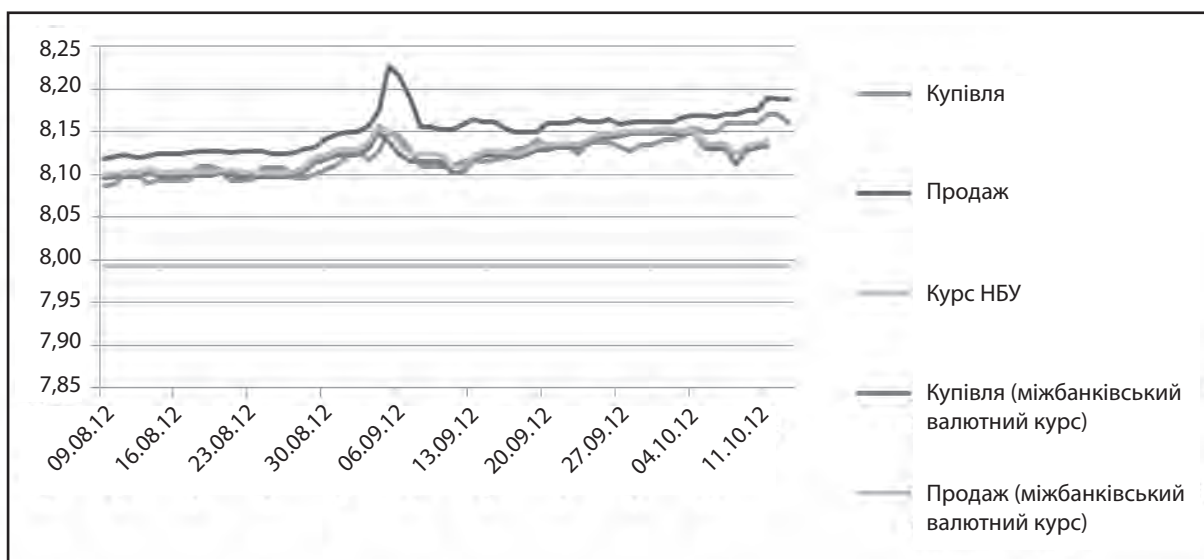

Рис. 2. Валютний ажітаж у вересні 2012 р.

Таблиця 1

Курс валюти в серпні – вересні 2012 року

Дата	Купівля	Продаж	Курс НБУ	Купівля (міжбанківський валютний курс)	Продаж (міжбанківський валютний курс)
29.08.12	8,1006	8,1319	7,993	8,1137	8,1203
30.08.12	8,1068	8,1419	7,993	8,1177	8,1223
31.08.12	8,1109	8,1467	7,993	8,123	8,1287
01.09.12	8,1225	8,1495	7,993	8,123	8,1287
02.09.12	8,1293	8,1494	7,993	8,123	8,1287
03.09.12	8,1173	8,1566	7,993	8,13	8,137
04.09.12	8,1271	8,1729	7,993	8,149	8,157
05.09.12	8,15	8,2278	7,993	8,1371	8,1517
06.09.12	8,1452	8,216	7,993	8,1242	8,1364
07.09.12	8,1289	8,1891	7,993	8,1146	8,1239
08.09.12	8,11	8,1563	7,993	8,1146	8,1239

За даними НБУ, обсяг валюти, купленої банками у населення протягом вересня, склав 1 мільярд 108 мільйонів доларів, обсяг валюти, проданої населенню, – 2 мільярди 909,6 мільйонів доларів [15]. Таким чином, чиста купівля валюти населенням зросла в 2,5 рази порівняно з 722,8 мільйонами доларів у серпні 2012 р. [11, 15]. Цікавим є той факт, що офіційний курс НБУ не змінювався протягом ажіотажного періоду. Звернемо увагу, саму ситуацію експерти оцінили як спекулятивні дії комерційних банків, які таким чином вирішили продати долар з вигодою для себе. Дана ситуація є проявом класичного ажіотажу попиту, тому що підвищення попиту передувало підвищенню курсу.

Спробуємо виокремити реакцію суб'єктів на ажіотаж. Наслідки валютного ажіотажу відчувають на собі, у першу чергу, пересічні громадяни, у яких є заощадження у національній валюті. У разі, якщо курс не повернеться до попереднього значення, заощадження певною мірою знеціняться. За даними НБУ, банківські вклади фізичних осіб у доларовому еквіваленті протягом вересня зросли на 611,6 млн доларів США і 01.10.2012 становили 21125,8 млн доларів США [15]. Дана реакція була викликана очікуванням громадян знецінення гривні. Також це стосується ситуацій термінового придбання валюти для виконання операцій у валюті – купівлі нерухомості, техніки для особистого і виробничого користування (авто, обладнання), тощо. Ще одними «заручниками» цієї ситуації є організації, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю або проводять операції з валютою (купівля, продаж). Чутливий до валютних коливань ринок нерухомості, оскільки ціна нерухомості прив'язана до валюти.

Заздалегідь розроблені методи та механізми реагування на ажіотаж та паніки формують паттерни поведінки господарюючих суб'єктів. Це значно скорочує час для прийняття оперативних рішень, керівник або спеціалісти підприємства оцінюють валютні коливання з визначенням ймовірних валютних ризиків. Відповідно до наказу [9] керівник підприємства може прийняти рішення про продаж іноземної валюти на піку ажіотажу для отримання максимального прибутку. Для цього складається заява про продаж іноземної валюти, у відповідь підприємство отримує довідку НБУ про проведення декларування валютних цінностей, прибутків та майна, що належить резиденту України і знаходиться за її межами. На великих підприємствах процес маніпулювання з валютою приносить не менший прибуток, ніж від продажу та спекулятивного підвищення ціни на товар чи послугу. Але різкі валютні коливання можуть загрожувати серйозними втратами для організацій, доходи або витрати яких номіновані в іноземній валюті. Керівник підприємства може захистити організацію від втрат за умови вчасної реакції на ситуацію. Ризик для організацій-імпортерів пов'язаний з підвищенням вартості іноземної валюти на відрізок часу від дати підписання контракту до платежу. Ця ситуація виникає у випадку, якщо імпортер змушений купувати валюту в період ажіотажу. Отже, в імпортера повинні бути резерви валюти або ж контракт з фінансовою організаці-

єю на закупку валюти (генеральна угода по термінових угодах). Організація-експортер несе збитки, коли з моменту отримання замовлення до його оплати курс валюти знижується. Ця ситуація виникає у випадку, якщо експортер змушений продавати валюту в період різкого зниження валютного курсу (ажіотажу, паніки). Отже, експортер повинен мати резерви національної грошової одиниці або ж контракт на її закупку. У цих випадках необхідно застосовувати практику операцій, пов'язаних з використанням ф'ючерсних і форвардних контрактів. Для забезпечення захисту від збитків, які несе організація під час валютної паніки, ажіотажу, можна скористатися валютним застереженням (пункт у договорі). Валютне застереження – пункт у міжнародній торговельній, кредитній або іншій угоді, що обумовлює перегляд суми платежу пропорційно до зміни курсу валюти з метою страхування сторін по контракту від ризику зміни курсу валют [6]. Ще одним впливовим механізмом для організації є складання «валютного коридору» (валютний коридор – це межі коливання валютного курсу), у рамках якого організація не несе збитків. Реакція підприємств Луганщини на валютний ажіотаж вересня 2012 р. представлена в *табл. 2*.

Дані таблиці були отримані за результатами моніторингу ЗМІ, співбесід та анкетування управлінського персоналу (заступник директора з фінансової діяльності, головний бухгалтер, аналітик економічного відділу, менеджер з туризму) підприємств різних галузей та фізичних осіб. Валютний ажіотаж викликаний наростанням стурбованості, очікуванням дестабілізації політичної та економічної системи, психологічним настроєм фізичних осіб і суб'єктів господарської діяльності. Ажіотажний попит на валюту має певну сезонність, періодичність, тому більшість громадян-підприємців виробили власну тактику поведінки. Оперативне управління підприємством в умовах даних процесів здебільшого залежить від видової приналежності, розмірів підприємства, інституційно-юридичної форми, організаційного, виробничого й ринкового характеру. Прийняття управлінських рішень в умовах швидких процесів потребує знання економічного та фінансового стану підприємства, моніторингу динаміки зовнішнього середовища в часі та просторі.

У результаті роботи визначені основні характеристики виникнення та розвитку ажіотажних процесів на валютному ринку, а також їх вплив на діяльність підприємств. Визначено та класифіковано характерні реакції суб'єктів господарювання, пов'язані з прийняттям і реалізацією управлінських рішень, які зменшують ризик збитків від ажіотажу. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутков Ю. Ф. Имитационные модели социальных паник на основе клеточных автоматов / Ю. Ф. Бутков, В. Н. Данич // Модели управления в рыночной экономике : сб. научных трудов. – Донецк : ДонНУ, 2002. – С. 106 – 111.
2. Данич В. Н. Моделирование быстрых социально-экономических процессов : монография / В. Н. Данич. – Луганск : Изд-во Восточноукраинского национального университета им. В. Даля, 2004. – 304 с.

Реакція підприємств Луганська на валютний ажіотаж 2012 р.

Процес	Фізичні або юридичні особи	Реакція
Валютний ажіотаж	Туристичні підприємства	Туроператори відреагували на піку ажіотажу, підвищили безготівковий курс долара 4 вересня з 8,15 до 8,20 грн (внутрішній курс за даними сайту тур-оператора AnexTour). Така реакція була і в інших тур-операторів: Аеролак, Пан Україн, НаталіТурс та інші. Дана реакція вигідна, якщо попит на тури не змінюється, а курс після ажіотажу падає
	Мережі продуктових магазинів, мінімаркети	Не вживали ніяких дій, валютний ажіотаж не спричинив підвищення попиту на продукти масового споживання, ціни не підвищувались, попит та пропозиція не змінилися. (За результатами авторського опитування представників мережі супермаркетів.)
	Машинобудування	Підприємство «Луганськтепловоз» не відреагувало на валютний ажіотаж, основні постачальники його – монополісти, вони не змінювали вартість ресурсів та обсяги поставок сировини, також при укладанні угод з постачальниками підприємство «Луганськтепловоз» прописує валютні застереження
	Будівельні компанії	У період валютного ажіотажу не вживали ніяких дій щодо коригування управління підприємством, усі функції підприємство виконувало в звичайному режимі. На будівельні підприємства валютний ажіотаж має непрямий вплив, підприємства відчувають нестабільність економіки через зниження попиту на нерухомість у пересічних громадян
	Банківські установи	За результатами опитування представників банківської сфери, на комерційні банки здійснювався адміністративний вплив для розпродажу валютних резервів. Банки ввели ліміти на продаж валюти одній особі (ПУМБ, Альфа-банк, КредитДніпро). На міжбанківському валютному ринку 4 вересня банки зініціювали ситуацію підвищення попиту над пропозицією, з 29 серпня по 5 вересня вартість долара поступово зросла на 1,18%.
	Інтернет-магазини	Інтернет-магазини відреагували на послаблення гривні підвищенням безготівкового курсу долара 4 вересня до 8,85 грн, тоді як середній курс в обмінниках коливався в межах 8,18 – 8,19 грн. Інтернет-магазин «Rozetka.ua» ввів внутрішній курс у розмірі 8,8 грн за долар. «Mobilluk.com.ua» встановив курс 8,9 грн, «Sokol.ua» – 8,85 грн

3. Даніч В. Н. Моделирование лавинообразных социально-экономических процессов: / В. Н. Даніч // Макро-економічна політика в Україні: проблеми науки та практики : монографія. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2007. – С. 191 – 206.

4. Даніч В. М. Паніки в соціально-економічному житті глобального інформаційного суспільства: моделі-викнення, розвитку та протидії: / В. М. Даніч // Соціальна економіка. – Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 3. – Липень – вересень. – С. 106 – 112.

5. Данные НБУ: Валютная паника в Украине нарастает [Електронний ресурс] / Glavcom.ua. – Режим доступу : <http://glavcom.ua/news/94755.html>

6. В Украине начинается валютная паника: банки ожидают скачка доллара до 9,15 грн / ТСН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.tsn.ua/groshi/v-ukraine-nachinaetsya-valyutnaya-panika-banki-ozhidayut-skachka-dollarado-9-15-grn.html>

7. Закон України «Про Національні банки» від 06.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

8. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 16.12.10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

9. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження форми Декларації про валютні цінності, доходи та майно, що належать резиденту України і знаходяться за її межами» від 25 грудня 1995 р. № 207 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0018-96>

10. На міжбанку торги зупинилися через відсутність пропозиції валюти / УНІАН. Економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.unian.net/ukr/news/138877-na-mijbanku-torgi-zupinilisya-cherez-vidsutnist-propozitsiji-valyuti.html>

11. Паника растёт, население скупает рекордные суммы валюты // Журнал «Биржевой лидер» Profi-forex [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.profi-forex.org/news/entry1008139935.html>

12. Постанова НБУ № 264 від 30.04.2009. Підпункт "а" пункту 3 // Forex. Постанова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vseforex.ru/kurs-grivnyi-k-dollaru/>

13. Постанова Правління НБУ від 12.02.2003 № 51 «Про затвердження Тимчасового положення про порядок довгострокового рефінансування (підтримання ліквідності) банків Національним банком України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0150-03>

14. Олексевич М. Почему в Украине резко подорожал доллар / Finance.ua. – 05.09.12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ru/~2/10/all/2012/09/05/286967>

15. Основні тенденції валютного ринку України за вересень 2012 р. Національний банк України / Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=100121&cat_id=58039

REFERENCES

Butkov, Yu. F., and Danich, V. N. "Imitatsionnye modeli sotsialnykh panik na osnove kletochnykh avtomatov" [Simulation models of social panics based on cellular automata]. In *Modeli upravleniia v rynochnoy ekonomike*, 106-111. Donetsk: DonNU, 2002.

Danich, V. N. *Modelirovanie bystrykh sotsialno-ekonomicheskikh protsessov* [Simulation of rapid socio-economic processes]. Lugansk: Izd-vo Vostochnoukrainskogo natsionalnogo universiteta im. V. Dalia, 2004.

Danych, V. N. "Modelirovanie lavynoobraznykh sotsialno-ekonomicheskikh protsessov" [Modeling of avalanche socio-economic processes]. In *Makroekonomichna polityka v Ukraini: problemy nauky ta praktyky*, 191-206. Kharkiv: INZhEK, 2007.

Danich, V. M. "Paniky v sotsialno-ekonomichnomu zhytti hlobalnogo informatsiinoho suspilstva: modeli vynykennia, rozvytku ta protydyi" [Panic in the socio-economic life of the global information society: a model of emergence, development and combating]. *Sotsialna ekonomika*, no. 3 (2004): 106-112.

"Dannye NBU: Valiutnaia panika v Ukraine narastaet" [These NBU currency panic in Ukraine grows]. <http://glavcom.ua/news/94755.html>

[Legal Act of Ukraine] (2012). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

[Legal Act of Ukraine]. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

[Legal Act of Ukraine]. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0018-96>

[Legal Act of Ukraine]. <http://vseforex.ru/kurs-grivnyi-k-dollaru/>

[Legal Act of Ukraine]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0150-03>

"Na mizhbanku torhy zupynylisia cherez vidsutnist propozytsii valiuty / UNIAN. Ekonomika" [Interbank trading stopped due to lack of supply of foreign currency / UNIAN. economy]. <http://economics.unian.net/ukr/news/138877-na-mijbanku-torgi-zupinilisya-cherez-vidsutnist-propozitsiji-valyuti.html>

Oleksevich M. "Pochemu v Ukraine rezko podorozhal dollar" [Why Ukraine dollar rose sharply]. <http://news.finance.ua/ru/~2/10/all/2012/09/05/286967>

"Osnovni tendentsii valiutnoho rynku Ukrainy za veresen 2012 r. Natsionalnyi bank Ukrainy" [The main trend of the currency market of Ukraine in September 2012 the National Bank of Ukraine]. http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=100121&cat_id=5803

"Panika rastet, naselenie skupaet rekordnye summy valiuty" [Panic is growing, the population is buying record amounts of currency]. <http://www.profi-forex.org/news/entry1008139935.html>

УДК 338.2

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У РОЗВИТКУ МІСЬКОГО КОМПЛЕКСУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

ПРОСЯНИК Н. В.

УДК 338.2

Присяник Н. В. Роль державного управління видатками місцевих бюджетів у розвитку міського комплексу: зарубіжний досвід

У статті обґрунтовано необхідність удосконалення механізму державного управління видатками місцевих бюджетів з метою досягнення соціальної та економічної стабільності, підтримки розвитку міста, регіону та країни в цілому, ефективного функціонування бюджетної системи в Україні. Автором здійснено аналіз зарубіжного досвіду функціонування місцевих бюджетів. Зокрема досліджено проведення видаткової політики у країнах світу з різними рівнями економічного розвитку. Сформуовано та запропоновано шляхи вдосконалення механізму державного управління видатками міського бюджету в Україні на основі аналізу зарубіжного досвіду країн з ефективною чинною бюджетною системою, а саме – реальне запровадження середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні, поступове зменшення рівня централізації місцевих бюджетів, удосконалення системи міжбюджетних відносин.

Ключові слова: державне управління, місцевий бюджет, міський комплекс, видатки, бюджетні відносини, зарубіжний досвід.

Бібл.: 9.

Присяник Наталія Володимирівна – аспірантка, кафедра макроєкономіки та державного управління, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

E-mail: natasha_chabak@ukr.net

УДК 338.2

Присяник Н. В. Роль государственного управления расходами местных бюджетов в развитии городского комплекса: зарубежный опыт

В статье обоснована необходимость совершенствования механизма государственного управления расходами местных бюджетов с целью достижения социальной и экономической стабильности, поддержки развития города, региона и страны в целом, эффективного функционирования бюджетной системы в Украине. Автором осуществлен анализ зарубежного опыта функционирования местных бюджетов. В частности, исследованы осуществление расходной политики в странах мира с различными уровнями экономического развития. Сформуованы и предложены пути совершенствования механизма государственного управления расходами городского бюджета в Украине на основе анализа зарубежного опыта стран с эффективной действующей бюджетной системой, а именно – реальное внедрение среднесрочного бюджетного планирования на местном уровне, постепенное уменьшение уровня централизации местных бюджетов, совершенствование системы межбюджетных отношений.

Ключевые слова: государственное управление, местный бюджет, городской комплекс, расходы, бюджетные отношения, зарубежный опыт.

Библ.: 9.

Присяник Наталья Владимировна – аспирантка, кафедра макроэкономики и государственного управления, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (пр. Победы, 54/1, Киев, 03068, Украина)

E-mail: natasha_chabak@ukr.net

UDC 338.2

Prosyanyk N. V. Role of State Administration of Expenditures of Local Budgets in Development of the City Complex: Foreign Experience

The article justifies a necessity to improve the mechanism of state administration of expenditures of local budgets with the purpose of achieving social and economic stability, support of development of the city, region and country in general, and efficient functioning of the budget system in Ukraine. The author conducts an analysis of foreign experience of functioning of local budgets. The article studies, in particular, the expenditure policy in the world countries with different levels of economic development. It forms and offers ways of improvement of the mechanism of state administration of expenditures of city budgets in Ukraine on the basis of analysis of foreign experience of countries with the effective existing budget system, namely, real introduction of middle-term budget planning at the local level, gradual reduction of the level of centralisation of local budgets, and improvement of the system of inter-budget relations.

Key words: state administration, local budget, city complex, expenditures, budget relations, foreign experience.

Bibl.: 9.

Prosyanyk Nataliya V.– Postgraduate Student, Department of Macroeconomics and Public Administration, Kyiv National Economic University named after V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)

E-mail: natasha_chabak@ukr.net